

“หน้าที่ของรัฐ” แนวคิดตามร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

วิชาภรณ์ จุ้ยลำเพ็ญ

วิทยากรชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 1 สำนักวิชาการ

สิทธิและเสรีภาพเป็นรากฐานสำคัญในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย การที่จะรู้ว่าการปกครองของประเทศใดมีความเป็นประชาธิปไตยได้มากน้อยเพียงใด ต้องดูที่สิทธิเสรีภาพของประชาชนในประเทศนั้น ๆ เป็นสำคัญ ถ้าประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมาก ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศนั้นก็จะมีมาก หากสิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัดหรือถูกกลืนโดยผู้มีอำนาจในการปกครอง ประชาธิปไตยก็จะมีไม่ได้ ด้วยเหตุนี้กฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับ จึงได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างชัดเจน

คำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” เป็นคำที่มักอยู่ควบคู่กันโดยรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่ผ่านมาได้กำหนดเรื่องสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยไว้อย่างชัดเจน “สิทธิ” คือ ประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการละเมิด รวมทั้งบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย เช่น สิทธิในครอบครัว สิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในเกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในการเลือกอาชีพ ถิ่นที่อยู่ การเดินทาง สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น สำหรับ “เสรีภาพ” เป็นคำที่ถูกใช้คู่กับคำว่า “สิทธิ” เสมอว่า “สิทธิเสรีภาพ” จนเข้าใจว่ามีความหมายอย่างเดียวกัน ทั้งที่แท้จริงแล้ว คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อำนาจตัดสินใจด้วยตนเองของมนุษย์ที่จะเลือกดำเนินพฤติกรรมของตนเอง โดยไม่มีบุคคลอื่นใดอ้างหรือใช้อำนาจแทรกแซงเกี่ยวข้องกับตัดสินใจนั้น และเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองที่จะกระทำหรือไม่กระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันไม่เป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย และต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556, น. 9-10) สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ประกอบด้วย

1. ความเสมอภาค รัฐธรรมนูญได้รับรองหลักความเสมอภาคในทางกฎหมายและการห้ามเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม
2. สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทางและมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัว เสรีภาพในการสื่อสาร เสรีภาพในการนับถือศาสนา เป็นต้น
3. สิทธิในกระบวนการยุติธรรม เช่น ในคดีอาญานั้นต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำผิดไม่ได้ สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง ซึ่งในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ เป็นต้น

4. สิทธิในทรัพย์สิน โดยสิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครองขอบเขตแห่งสิทธินั้น
5. สิทธิและเสรีภาพในการประกอบอาชีพ โดยบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม
6. เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน โดยบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น
7. สิทธิและเสรีภาพในการศึกษา โดยบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีซึ่งรัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และบุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ
8. สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ เช่น บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน เด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมที่เหมาะสม บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสวัสดิการสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ เป็นต้น
9. สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน เช่น บุคคลมีสิทธิได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในความครอบครองของหน่วยราชการ สิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ สิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว เป็นต้น
10. เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคม เช่น บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยปราศจากอาวุธ เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน องค์การพัฒนาเอกชน หรือหมู่คณะอื่น เสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น
11. สิทธิชุมชน เช่น สิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นต้น
12. สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ โดยบุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้ และบุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ (ชินนินทร์ ติชาวัน, 2551)

จากสิทธิที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้บัญญัติไว้เพียงว่าเป็นสิทธิของประชาชน แต่บางเรื่องมักไม่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ เช่น ให้ประชาชนมีสิทธิขอข้อมูลจากรัฐได้ แต่ในทางปฏิบัติไม่ได้ โดยการอ้างระเบียบต่าง ๆ ดังนั้น ในคราวประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 12 วันพุธ ที่ 21 ตุลาคม 2558 ที่ประชุมมีแนวคิดว่าในหมวด 3 สิทธิเสรีภาพ บางเรื่องที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ

สิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน รวมทั้งบางเรื่องในแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ เช่น การจัดให้มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึงตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน นั้น ควรนำไปบัญญัติไว้ในหมวดใหม่ในเรื่องหน้าที่ของรัฐ เพื่อเป็นหลักประกันว่ารัฐจะต้องทำ และเพื่อให้สิทธิของประชาชนที่จะได้รับประโยชน์จากรัฐเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เพราะจะได้ไม่ต้องกังวลว่าประชาชนจะมีสิทธิหรือไม่ เนื่องจากเป็นหน้าที่ของรัฐและรัฐต้องดำเนินการ หากไม่ทำประชาชนฟ้องร้องได้ รัฐสภาสามารถนำไปอภิปรายไม่ไว้วางใจจนละลายหน้าที่ หรืออาจมีความผิดทางอาญาดังนั้นที่ประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจึงเห็นควรเพิ่มหมวด “หน้าที่ของรัฐ” ในร่างรัฐธรรมนูญ มีสภาพบังคับกำหนดให้รัฐต้องทำตามหน้าที่ และได้วางหลักการทั่วไปของหมวด “หน้าที่ของรัฐ” ให้แตกต่างกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ซึ่งมีความแตกต่างกันคือ หมวดว่าด้วยหน้าที่ของรัฐเป็นบทบัญญัติที่มีสภาพบังคับให้รัฐต้องปฏิบัติไม่เช่นนั้นอาจเป็นเหตุฟ้องร้องบังคับให้รัฐปฏิบัติได้ หมวดว่าด้วยหน้าที่ของรัฐจึงเป็นเรื่องหลักการสำคัญและจำเป็นเท่านั้นซึ่งรัฐจะต้องดำเนินการให้ครบถ้วนและเหมาะสมกับสถานะทางการเงินการคลัง สำหรับหมวดว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ เป็นเรื่องทิศทางหรือแนวทางในการดำเนินนโยบายของรัฐ หากรัฐไม่ดำเนินการจึงไม่อาจเป็นเหตุแห่งการฟ้องร้องให้รัฐต้องปฏิบัติได้ และในคราวประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15 วันอังคาร ที่ 27 ตุลาคม 2558 ที่ประชุมได้พิจารณาสาระสำคัญที่สมควรบัญญัติไว้ในหมวด “หน้าที่ของรัฐ” สรุปได้ ดังนี้

1. หน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวกับการศึกษา โดยให้รัฐมีหน้าที่จัดให้เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาภาคบังคับตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยไม่จำกัดเฉพาะเด็กที่มีสัญชาติไทย แต่ครอบคลุมไปถึงเด็กซึ่งเป็นคนต่างด้าวที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับพันธกรณีของประเทศไทยตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. 2491 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก รวมทั้งกำหนดให้ในการดำเนินการหรือจัดการศึกษานั้นจะต้องมุ่งพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีวินัย เนื่องจากการสร้างคนดี มีวินัยนั้น เป็นพื้นฐานอันสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

2. หน้าที่ของรัฐในการจัดให้บริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานและการรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพ โดยให้รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้คนไทยได้รับบริการทางสาธารณสุขที่มีคุณภาพและทั่วถึง สำหรับกรณีคนต่างด้าวจะเป็นการให้สิทธิตามที่กำหนดไว้ในหลักสิทธิมนุษยชน

3. หน้าที่ของรัฐในการให้ความคุ้มครองแก่ผู้สูงอายุ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและได้รับการพัฒนา

4. หน้าที่ของรัฐในการคุ้มครองและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หากมีการดำเนินการของรัฐที่มีผลกระทบต่อความสงบสุข สุขภาพ หรือวิถีชีวิตของประชาชนหรือชุมชนหรือกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการเยียวยาความเดือดร้อนหรือความเสียหายของประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นรูปธรรม

5. หน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวกับการจัดให้มีมาตรการหรือกลไกในการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคให้เกิดความเป็นธรรม

6. หน้าที่ของรัฐในการรักษาวินัยการเงินการคลังเพื่อให้ฐานะทางการเงินการคลังของประเทศมีเสถียรภาพและมั่นคงอย่างยั่งยืนนั้น เพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลใช้จ่ายเงินแผ่นดินหรือสร้างหนี้สาธารณะเกินสมควร อันเป็นการสร้างภาระให้รัฐบาลในขณะนั้น รัฐบาลในอนาคตและประชาชนในที่สุดด้วย

7. หน้าที่ของรัฐในการจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบ ในการใช้มาตรการและกลไกทั้งปวง เพื่อการจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ สำหรับภาคเอกชนรัฐเพียงกำกับดูแลให้เป็นไปตามกลไกทางกฎหมายและมาตรการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลตามปกติอยู่แล้ว

จากการที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญมีหลักการเพิ่มหมวดหน้าที่ของรัฐขึ้นใหม่ ในร่างรัฐธรรมนูญ ทำให้มีนักการเมือง นักวิชาการ และบุคคลที่เกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว สามารถสรุปเป็นข้อดีและข้อเสีย ได้ดังนี้

ข้อดี	ข้อเสีย
<p>1. ป้องกันปัญหาฝ่ายการเมืองในการแอบอ้างนำสิ่งที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญไปเป็นนโยบายของพรรคการเมืองเพื่อสร้างคะแนนนิยม จึงต้องบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรง</p> <p>2. บทบัญญัติใดก็ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ว่าเป็นหน้าที่ของรัฐ เมื่อรัฐไม่กระทำตามจนประชาชนได้รับความเสียหายจากการที่รัฐไม่ทำตามหน้าที่ ประชาชนสามารถฟ้องร้องรัฐได้ โดยไม่ต้องมีกฎหมายลูก ออกมาประกอบ รวมทั้งรัฐสภาสามารถนำมาอภิปรายไม่ไว้วางใจจนละลายหน้าที่ได้</p> <p>3. เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่ประชาชนจำเป็นต้องมี เช่น การศึกษาขั้นพื้นฐาน การสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน การรับรู้ข่าวสาร เพื่อเป็นหลักประกันว่ารัฐจะต้องทำและประชาชนจะได้รับประโยชน์จากรัฐเกิดขึ้นอย่างแท้จริง</p>	<p>1. ตัดโอกาสของพรรคการเมืองในการเสนอนโยบายต่อประชาชน</p> <p>2. เป็นอุปสรรคในการบริหารราชการ เพราะรัฐบาลต้องพะวงอยู่ตลอดเวลาว่าอาจถูกฟ้องร้อง ถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจ และดำเนินคดีอาญาได้อย่างง่ายดาย ทำให้รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพ</p> <p>3. รัฐธรรมนูญควรกำหนดกรอบกว้าง ๆ ไว้มากกว่า มิฉะนั้นจะกลายเป็นคู่มือการดำเนินงานของรัฐบาล</p>

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้มีมติเพิ่มหมวดหน้าที่ของรัฐในร่างรัฐธรรมนูญเป็นหมวดใหม่ที่เพิ่มขึ้น ถือเป็นของใหม่ซึ่งจากเดิมจะมีเฉพาะหมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่เป็นการระบุว่าประชาชนจะได้รับอะไรจากรัฐบ้างเท่านั้น ในหมวดหน้าที่ของรัฐที่เพิ่มขึ้นใหม่นี้มีการกำหนดสาระสำคัญเบื้องต้นคือการให้รัฐต้องจัดการสวัสดิการและเรื่องต่าง ๆ ให้กับประชาชน เช่น การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการทางสังคม เป็นต้น ซึ่งการเพิ่มหมวดใหม่ดังกล่าวทำให้มีนักการเมือง นักวิชาการ แสดงความคิดเห็นถึงข้อดี ข้อเสีย ดังได้กล่าว

มาแล้วข้างต้น สำหรับความเห็นของผู้เรียบเรียงนั้น เห็นด้วยกับการเพิ่มหมวดหน้าที่ของรัฐออกมาชัดเจน เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสวัสดิการของรัฐที่ต้องดำเนินการให้กับประชาชนและเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการเพื่อความสุขของประชาชนและสังคม แต่มีข้อเสนอแนะว่า จะต้องมีการสร้างความเข้าใจกับบุคลากรของรัฐซึ่งก็คือข้าราชการ ให้ต้องตระหนักว่า ในการดูแลทุกข์ สุข ในการให้บริการพื้นฐานเหล่านั้น เป็นหน้าที่ที่ต้องดำเนินการ และต้องทำด้วยความสำนึก ไม่ตั้งตนอยู่เหนือประชาชน และในการให้บริการก็ต้องทำอย่างเต็มความสามารถ ด้วยจิตวิญญาณของวิชาชีพอย่างแท้จริง

ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้จัดทำรัฐธรรมนูญที่จะต้องพิจารณาถึงข้อดี ข้อเสีย เพื่อนำไปพิจารณา ทบทวน แก้ไข เพื่อให้เกิดความเหมาะสม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น อาจมีการปรับแก้ประเด็นของหมวดหน้าที่ของรัฐอีกหรือไม่ นั่นคงต้องติดตามกันต่อไป

บรรณานุกรม

กิตติคุณ โปธิยารมย์. (2555). **ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองตาม**

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ของนักศึกษาคณะบริหารรัฐกิจมหาวิทาลัยฟาร์อีสเทอร์น.

สืบค้นจาก ฐานข้อมูลโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย

ชินินทร์ ดิชาวัน. (2551). **สิทธิและเสรีภาพในสังคมไทย.** สืบค้น 3 พฤศจิกายน 2558 จาก

<http://www.pub-law.net/publaw/view.aspx?id=1236>

ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. (21 ตุลาคม 2558). **สรุปผลการประชุมคณะกรรมการร่าง**

รัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 12 (น. 1). สืบค้น 26 ตุลาคม 2558 จาก [http://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution2/download/article/article_20151027150842 .pdf](http://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution2/download/article/article_20151027150842.pdf)

_____. (27 ตุลาคม 2558). **สรุปผลการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 15** (น. 1-2). สืบค้น

3 พฤศจิกายน 2558 จาก http://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/draftconstitution2/download/article/article_20151102133356.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2556). **สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย.**

[จุลสาร]. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

สิทธิเสรีภาพฉบับมีชัย. (23 ตุลาคม 2558). **โพสต์ทูเดย์.** น. A5(บน). สืบค้นจาก ฐานข้อมูล iQNewsClip

หน้าที่ของรัฐ ในการจัดสวัสดิการให้ประชาชนตามรัฐธรรมนูญ. (22 ตุลาคม 2558). สืบค้น 26 ตุลาคม 2558

จาก <http://news.sanook.com/1886854/>

หน้าที่ของรัฐ. (26 ตุลาคม 2558). **มติชน** กรอบข่าย. น. 2(ซ้าย). สืบค้นจาก ฐานข้อมูล iQNewsClip